

UDK 37.091:37.013.34:82-1/2

Muqaddas TEMIROVA,
Shahrisabz davlat pedagogik instituti o'qituvchisi
Email:temirovamuqaddas1@gmail.com
ORCID: 0009-0009-8596-1145

PhD N.Xolbozorova taqrizi asosida

TALABALARGA ERTAK TANLASH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH METODLARI

Annotsatsiya

Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun intellektual, axloqiy, estetik, nazariy bilim, amaliy va metodik ko'nikmalari yoritilgan. Ertak voqealar metodlar asosida ertak tanlash jarayonining bosqichlari va ertak tanlashning pedagogik ahamiyati ko'rsatilgan. Taklif etilayotgan metodlar talabalarga savol tug'dirishi, fikrlashga, undashga mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: maqsad, pedagogik, psixologik, xususiyat, mezon, axloqiy, estetik, ertak, bilim, ko'nikma.

METHODS FOR DEVELOPING STUDENTS' FAIRY TALE SELECTION SKILLS

Annotation

This article covers intellectual, moral, aesthetic, theoretical knowledge, practical and methodological skills for primary school students. The stages of the fairy tale selection process and the pedagogical significance of fairy tale selection based on fairy tale story methods are shown. The proposed methods serve to raise questions in students, encourage them to think, and develop logical thinking.

Keywords: goal, pedagogical, psychological, characteristic, criterion, moral, aesthetic, fairy tale, knowledge, skills.

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ У УЧАЩИХСЯ НАВЫКОВ ВЫБОРА СКАЗОК

Аннотация

В данной статье рассматриваются интеллектуальные, моральные, эстетические, теоретические знания, практические и методические навыки учащихся начальной школы. Показаны этапы процесса отбора сказок и педагогическое значение отбора сказок на основе методов работы со сказочными сюжетами. Предложенные методы служат для того, чтобы задавать вопросы учащимся, побуждать их к размышлению и развивать логическое мышление.

Ключевые слова: цель, педагогический, психологический, характеристика, критерий, моральный, эстетический, сказка, знания, навыки.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida bolalar adabiyoti va ertak tanlash ko'nikmalarini rivojlantirish o'qituvchilik kasbiga tayyorlanayotgan talabalar uchun muhim ahamiyatga ega. Ertak - bu nafaqat o'yin va o'yin-kulgi vositasi, balki o'quvchining intellektual, axloqiy, estetik va ijtimoiy rivojlanishining asosiy omilidir. Shu sababli, bo'lajak pedagoglarga ertaklarni to'g'ri tanlash va ulardan samarali foydalanish ko'nikmasini shakllantirish zarurati tug'iladi. Ertak tanlash ko'nikmasi - bu pedagogik maqsadlarga muvofiq, bolalarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda, ertaklarni tanqidiy baholash va tanlab olish qobiliyatidir. Bu ko'nikma bir qancha komponentlardan iborat: adabiy-tanqidiy tahlil qilish, pedagogik maqsadlarni aniqlash, yosh xususiyatlarini hisobga olish, madaniy kontekstni tushunish va badiiy qiymatni baholash.

Har bir yosh davri o'ziga xos idrok etish xususiyatlariga ega. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun oddiy syujetli, takrorlanuvchi motivlarga ega ertaklar mos kelsa, maktab yoshidagi bolalar murakkab syujetli, ko'p qatlamli ma'noga ega hikoyalarni tushunishga qodir bo'ladilar. A.N. Leontevning faoliyat nazariyasiga ko'ra, ertak bolaning hayotiy tajribasi va qiziqishlari bilan bog'liq bo'lganda maksimal ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ertak tanlashda bolalarning shaxsiy tajribalarini hisobga olish muhimdir. L.I.Bozhovichning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, emotsional jihatdan yaqin bo'lgan materiallar xotira va tushunchada mustahkam saqlanadi. Ertak tanlashda

uning emotsional ta'sir kuchini baholash zarur. Tanlangan ertak bolada savol tug'dirishi, fikrlashga undashi kerak. M.I. Maxmutovning muammoli ta'lim kontseptsiyasiga ko'ra, ertak ichidagi muammo-qarama-qarshilik bolaning kognitiv faolligini oshiradi.

Maqsad va vazifalar aniqligida ertak turli xil funktsiyalarni bajarishi mumkin: kognitiv (bilim berish), tarbiyaviy (axloqiy qadriyatlarini shakllantirish), estetik (go'zallik tuyg'usini rivojlantirish), psixoterapevtik (ichki ziddiyatlarni hal qilishga yordam berish), kommunikativ (muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish).

Ertak tanlash ko'nikmasini shakllantirish metodlari

Bu metodning maqsadi talabalarga ertak nazariyasi, turlari, tuzilishi va pedagogik funktsiyalari haqida tizimli bilim berishdir.

“Zamonaviy ertaklarning pedagogik imkoniyatlari”, “Gender stereotiplari va ertak”, “Multimadaniyat kontekstida ertak tanlash” kabi muammoli mavzular muhokama qilinadi. Talabalar ertak nazariyasi bo'yicha fundamental bilimga ega bo'lishi, turli ilmiy yondashuvlarni bilishi, ertak tuzilishi va funktsiyalarini tushunishi kerak.

1. Tahliliy-tanqidiy metod

Bu metod talabalarning ertaklarni chuqur tahlil qilish va tanqidiy baholash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan.

Amalga oshirish texnologiyasi:

Matn tahlili seminarlari: Konkret ertaklar chuqur tahlil qilinadi. Tahlil sxemasi:

Syujet va kompozitsiya tahlili
 Obrazlar tizimi va ularning dinamikasi
 Til-uslub xususiyatlari
 Axloqiy-falsafiy mazmun
 Pedagogik potentsial
 Yosh va madaniy muvofiqlik

Qiyosiy tahlil mashg'ulotlari: Bir xil syujetga ega turli variantlar (masalan, "Katta don" ertagining turli xalqlardagi versiyalari), bir muallifning turli ertaklari, bir mavzudagi turli mualliflarning ertaklari taqqoslanadi.

Tanqidiy baholash mashqlari: Talabalar konkret pedagogik vazifa uchun bir nechta ertakni baholaydi va eng maqbulini tanlaydi. Bunda "Nima uchun?" savoliga aniq javob berishlari talab etiladi.

Amaliy topshiriqlar:
 Berilgan ertak uchun tahlil kartasini to'ldirish
 Turli yoshdagi bolalar uchun ertakning muvofiqligini asoslash

Ertak matnidagi muammoli jihatlarni aniqlash (stereotiplar, zamonaviy qadriyatlarga ziddiyat va h.k.)

2. Refleksiv-baholash metodi

Bu metod talabalarning o'z faoliyatini tahlil qilish va baholash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan.

malga oshirish texnologiyasi:

Tanlov kundaligi: Talabalar har bir ertak tanlash jarayonini qayd qiladilar:

Vazifa

Tanlov jarayoni (qanday fikrladim, qanday mezonlardan foydalandim)

Yakuniy qaror va asoslash

O'z-o'zini baholash (qanchalik to'g'ri tanladim?)

Xulosa (nima o'rgandim?)

"Muallim ko'zgu": O'zaro baholash - talabalar bir-birlarining tanlovlarini baholaydilar, fikr-mulohaza bildiradilar, takomillashtirish uchun takliflar beradilar.

Portfolio usuli: Talabalar o'z ishlarini (tahlillar, loyihalar, refleksiyalar) to'playdilar va yilning oxirida o'z rivojlanishini ko'rib chiqadilar.

Video tahlil: Talabalar o'z amaliyotlarini (ertak tanlash va aytish) video ga yozadilar va o'zlari tahlil qiladilar.

3. Raqamli texnologiyalar metodi

Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalanish zaruriyatidir.

Amalga oshirish texnologiyasi:

Elektron ertak kutubxonlari: Talabalar turli elektron platformalar (Literature for Kids, International Children's Digital Library va h.k.) bilan tanishadilar, ulardan foydalanish ko'nikmasini egallaydilar.

Multimedia taqdimotlar: Talabalar tanlangan ertak bo'yicha multimedia taqdimotlar tayyorlaydilar (taqdimot, video, animatsiya).

Onlayn muhokamalar: Forum, blog, ijtimoiy tarmoqlar orqali ertak tanlash masalalari muhokama qilinadi, talabalar o'z fikrlarini baham ko'radilar.

Raqamli xaritalar: Turli mamlakatlarda ertaklar xaritasi, ertak qahramonlari geografiyasi va h.k. tuziladi.

Adaptiv testlar: Onlayn testlar orqali talabalarning bilim darajasi aniqlanadi va individual yo'naltirishlar beriladi.

4. Kreativ-ijodiy metod

Bu metod talabalarning ijodiy yondashuvini rivojlantirishga qaratilgan.

Amalga oshirish texnologiyasi:

Ertak transformatsiyalari: Mavjud ertaklarni o'zgartirish (davom yozish, yangi variant yaratish, zamonaviylashtirish, boshqa janrga o'tkazish).

"Ertak konstruktor": Talabalar turli elementlardan (qahramonlar, voqealar, joylar) o'zlari ertak yig'adilar va uning pedagogik maqsadlarini asoslaydilar.

Auditorial ertaklar yaratish: Talabalar o'zlari ma'lum pedagogik maqsadga yo'naltirilgan ertak yozadilar.

Ertak teatri: Tanlangan ertaklarni dramatisatsiya qilish, bunda ertak tanlash mezonlari amalda tekshiriladi.

Illustratsiya va dizayn: Ertaklar uchun vizual materiallar yaratish, bu esa ertakni chuqur tushunishga yordam beradi.

Ertak tanlash mezonlari tizimi

Talabalar uchun aniq mezonlar tizimini shakllantrish muhimdir. Quyida universal mezonlar tizimi keltirilgan:

1. Yosh muvofiqlik mezonlari

Erta yosh (1-3 yosh):

Oddiy, qisqa, takrorlanuvchi syujet

Yorqin, aniq obrazlar

Ritmik matn

Ko'rgazmalilik imkoniyati

Tanish predmetlar va hodisalar

Maktabgacha yosh (3-7 yosh):

Murakkablashuvchi syujet

Aniq ijobiy va salbiy qahramonlar

Harakatga boylik

Adolat g'oyasi

Ertak formulalari (boshi, tugashi)

Kichik maktab yoshi (7-10 yosh):

Murakkab syujet

Ko'p qatlamli obrazlar

Ichki motivatsiya

Axloqiy tanlov muammolari

Reallik va fantaziya sintezi

Ertak tanlash ko'nikmasini shakllantirish bosqichlari

Maqsad: Talabalarning qiziqishini uyg'otish, ertak tanlash muhimligini anglash.

Vazifalar: Ertak tanlashning pedagogik ahamiyatini ko'rsatish

Noto'g'ri tanlangan ertakning salbiy oqibatlari haqida ma'lumot berish

Muvaffaqiyatli tajribalarni ko'rsatish

Ertak tanlash ko'nikmasining professional muhimligini ta'kidlash

Metodlar: Motivatsion ma'ruzalar, video-namoyishlar, tajribali pedagoglarning master-klasslari, keis-metodlar.

Ertak tanlash ko'nikmasini bitta kursda emas, butun ta'lim davomida izchil shakllantirish zarur. Boshqa fanlar (bolalar adabiyoti, pedagogika, psixologiya) bilan bog'lash maqsadga muvofiqdir.

Zamonaviylashtirish uchun darsliklar bilan bir qatorda zamonaviy manbalardan foydalanish har bir talabaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda turli davr, xalq va mualliflarning ertaklarini o'qish na balki bollarda balki talabalarga ham kata qiziqish oshiradi.

Ertak tinglashda bola juda ko'p his-tuyg'ularni boshdan kechiradi, qahramonlar bilan tanishishi va turli xil narsalarni boshdan kechirishi mumkin. Ertaklarda nafaqat hamma narsa go'zal va muammosiz, balki qiyinchiliklarni ham keltirib chiqaradi, ularni engish mumkinligini ko'rsatadi. Ertaklar har bir mamlakatning madaniy merosi sifatida bolaning ma'naviy kamolotida katta ahamiyatga ega. Ertaklar bolaning his-tuyg'ulari va qiziqishlariga javob beradi, uning ongida yangi tushunchalarni yaratadi va rivojlantiradi, uning atrofidagi dunyo haqida ko'proq narsalarni tushunishga yordam beradi. Shuningdek, ular asosiy kasblar bilan tanishishga yordam beradi (masalan, ertakda ko'pincha novvoy, tegirmonchi, temirchi, ovchi, dehqon va boshqalar bor). Ular kattalarning harakatlariga, xatti-harakatlariga, fikrlari va his-tuyg'ulariga

ko'p yillar davomida ta'sir qiladigan chuqur taassurot qoldiradilar.

Ertaklar qiziqarli bo'libgina qolmay va o'quvchilarga ko'p foyda keltiradi:

1. Ilk savodxonlikni rivojlantirish. Erta savodxonlikni rivojlantirishda hikoya qilish muhim rol o'ynaydi. U savodxonlik uchun muhim qurilish bloki sifatida ishlaydi. Ertak tinglash orqali bolalarning tasavvurlari yanada oshadi. Siz bolalarni ushbu hikoyalardagi hayoliy mamlakat yoki ajoyib olamlar bizning haqiqiy dunyomizdan qanday farq qilishi yoki bir xil bo'lishi mumkinligini muhokama qilish uchun jalb qilishingiz mumkin. Farzandlaringiz bilan bunday muloqot orqali, bu ularga o'z fikrlarini osongina ifoda etishga yordam beradi. Muntazam ravishda hikoya qilish mashg'ulotlari bolaning so'z boyligini kengaytirishga yordam beradi.

2. Ijoiy muammolarni hal qilish ko'nikmalari. Bolalar hikoyalar qahramonlaridan o'rganadilar va bu ularga vaziyatni o'z hayotlari bilan bog'lashga yordam beradi. Hikoyalar bolalarga hayotdagi har qanday tashvishlar, janglar va muammolar o'rtasida qanday qilib ijobiy nuqtai nazarga ega bo'lishni ko'rsatadi. Bu ularga tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini ham o'rgatadi.

3. Bolalarda chidamlilikni shakllantirish Ko'pgina oilalar va ayniqsa bolalar katta stressni boshdan kechirishlari mumkin. Bunday vaziyatda bolalar yomon narsalar hamma uchun sodir bo'lishini bilishlari kerak. Ertaklar ularga hikoyalarni qahramon g'alaba qozonadigan haqiqiy hayot muammolari bilan bog'lashda yordam berish orqali ularga hissiy chidamlilikni rivojlantirishga yordam beradi. Bu hikoyalar ularga barchamiz hayotiy qiyinchiliklarni boshdan kechirayotganimizni va ular doimo tayyor bo'lishlari va hayotda muvaffaqiyatga erishishlariga ishonishlari kerakligini ko'rsatadi.

4. Madaniy savodxonlik Bolalarga ertak o'qish yoki hikoya qilish nafaqat savodxonlikni rivojlantirish uchun asos bo'libgina qolmay, balki turli madaniyatlararo qadriyatlar va xatti-harakatlarga ham e'tibor beradi.

5. Ertaklar hikoyaning asosini o'rgatadi Ertaklar bolalarga hikoyalarni rivojlantirish, nizolarni hal qilish, Xalq ertagi: Bo'g'irsoq

Bir bor ekan, bir yo'q ekan, bir chol va kampir yashagan ekan. Bir kuni chol kampirga:

- Kampir, menga bo'g'irsoq pishirib ber, - debdi.

Kampir sandiqni qirib, ozgina un topibdi. U undan xamir qorib, dumaloq bo'g'irsoq pishiribdi. Uni sovishi uchun deraza tokchasiga qo'yibdi.

Ammo bo'g'irsoq zerikib, derazadan dumalab qochib ketibdi.

Bo'g'irsoq yo'lda quyon, bo'ri va ayiqni uchratibdi.

Ular:

- Bo'g'irsoq, seni yeymiz! - debdi.

Bo'g'irsoq esa:

qahramonlar, qahramonlar va yovuz odamlarni rivojlantirish va shunchaki ularning tasavvurini kengaytirishga o'rgatish uchun ajoyib vositadir. Bundan tashqari, bu ularga badiiy adabiyotni badiiy bo'lmagan hikoyalardan ajratishga yordam beradi. Ko'pincha unutilsa-da, ertaklarni abadiy deb hisoblash kerak. Ota-onalar va o'qituvchilar sifatida siz ushbu janrni bolalarga tanishtirish usullarini tadqiq qilish va ularga siz, ota-onangiz, bobo-buvilaringiz va boshqalar madaniyatimizning hikoya qilish an'analarning bir qismi sifatida saqlab qolgan hikoyalardan bahramand bo'lishlariga imkon berish yaxshi fikrdir.

Qanday qilib ertakni tanlash mumkin?

Ertaklar quyidagilarga bo'linadi:

Boshlang'ich skriptlar: "Bir vaqtlar bobo va buvisi yashagan" va hokazo.

Hayvonlarning ertaklari - bu erda asosiy qahramonlar hayvonlardir.

Formulyatsiyalar - takrorlashlar mavjud bo'lgan joylarda, masalan, Osmon yiqilib, Rops, ya'ni.

Mo'jizalar - bosh qahramon tark etishi kerak bo'lgan xavfsiz joy bo'lgan joyda, nimadir sodir bo'ladi, u sinovdan o'tadi va oxirida u o'z makoniga, uyiga, qal'asiga qaytadi va uning jamiyatdagi jasoratlari e'tirof etiladi.

Xalq ertaklari - bu xalq bilan an'analarning o'zgarishi bilan bog'liq bo'lgan kelib chiqishi noma'lum hikoyalar

Adabiy ertaklar - bu bitta muallifning hikoyasi

Muallif ertaklari

Uy ertaklari

Afsonaviy va afsonalar

Hikoyalar

Bolaning o'zi haqida hikoyalar.

Ertaklar bolalarni hayoliy mamlakatga olib borishi mumkin, ammo ular o'sib ulg'aygan sayin, bu hikoyalarning axloqiy haqiqatlari ularning qalblari va onglarida saqlanib qoladi. Unutmaylikki, farzandlarimiz ertak o'qiganda yoki aytib berganimizda boshqa dunyoga tushib qoladi va ularni xayolot qilishga imkon beradi. Ertaklar yosh ongni rivojlantirishda sezilarli ijobiy natijalar beradi va ba'zan yomon oqibatga olib kelishini o'rgatadi.

- Meni yemanglar, men sizlarga qo'shiq aytib beraman, - deb qo'shiq aytibdi.

Qo'shiq aytgach, u yana dumalab qochib ketibdi.

Bir payt bo'g'irsoq tulkini uchratibdi. Tulki juda ayyor ekan.

Tulki:

- Ovozning juda chiroyli, lekin yaxshi eshitmayapman.

Mening tumshug'imga chiqib yana qo'shiq ayt, - debdi.

Bo'g'irsoq tulkiga ishonib, uning tumshug'iga chiqibdi.

Shunda tulki bo'g'irsoqni yeb qo'yibdi.

- Bu ertak bolalarga maqtanchoqlik va ishonuvchanlik yomon oqibatga olib kelishini o'rgatadi.

Xulosa

Talabalarga ertak tanlash ko'nikmasini shakllantirish - bu ko'p qirrali, murakkab pedagogik jarayon bo'lib, u nazariy bilim, amaliy ko'nikma va shaxsiy fazilatlarini birlashtiradi. Ushbu maqolada keltirilgan metodlar (ma'ruzali-nazariy, tahliliy-tanqidiy, amaliy-qo'llash, interaktiv, reflektiv-

baholash, raqamli O'quvchilarning ham bilimga qiziqishini oshirishda, ham ularni komil inson qilib tarbiyalashda xalq ertaklaridan metodlar orqali foydalanish ijobiy natija beradi. Shu bilan birga ertak o'quvchilar nutqini, fikrlash qobiliyatlarini, so'z boyligini o'stirishda ham katta ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR

1. Azimov, P., & Abdullayeva, B. (2015). Bolalar adabiyoti nazariyasi va tarixi. Toshkent: O'qituvchi.
2. Maxmutov, M.I. (1975). Muammoli ta'lim. Moskva: Pedagogika.
3. Ushinskiy, K.D. (1988). Tanlangan pedagogik asarlar (2 jildda). Moskva: Pedagogika.
4. Zarif, H. (2005). O'zbek xalq og'zaki ijodi. Toshkent: Sharq.
5. Nikolajeva, M. (2010). Power, Voice and Subjectivity in Literature for Young Readers. New York: Routledge.
6. Zipes, J. (2012). The Irresistible Fairy Tale: The Cultural and Social History of a Genre. Princeton: Princeton University Press.
7. https://www.researchgate.net/publication/334170005_The_benefits_of_educational_tales_in_teacher_and_student_perspective
8. https://www.researchgate.net/publication/352411826_Educational_Importance_of_Tales_in_Primary_Schools_and_Teaching_Methods